

CEES BANNING EN PAUL VAN DER CINGEL

Economie in het nieuws

3e druk

Boom

Economie in het nieuws

Economie in het nieuws

Cees Banning
Paul van der Cingel

Derde druk

Boom

**inclusief
website!**

Met behulp van onderstaande unieke activeringscode krijg je toegang tot de website **www.economieinhetnieuws.nl** voor extra materiaal. Deze code is persoonsgebonden en gekoppeld aan de 3e druk. Na activering van de code is de website twee jaar toegankelijk. De code kan tot zes maanden na het verschijnen van een volgende druk geactiveerd worden. De code is eenmalig te gebruiken.

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag
Omslagontwerp: Coco Bookmedia, Amersfoort
Basisontwerp omslag: Dog & Pony, Amsterdam

© Cees Banning, Paul van der Cingel en Boom uitgevers Amsterdam, 2021

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978 90 2443 610 1
ISBN 978 90 2443 611 8 (e-book)
NUR 813

www.economieinhetnieuws.nl
www.boomhogeronderwijs.nl

Inhoud

Inleiding	9
1 Economische groei	13
1.1 Hoe kun je zichtbaar maken dat de economie van een land groeit?	13
1.2 Wat is inflatie?	17
1.3 Waarom wordt economische groei gezien als iets positiefs?	20
1.4 Heeft economische groei ook een keerzijde?	22
1.5 Waarom wisselen tijden van snelle en langzame groei elkaar af?	24
1.6 Zijn conjunctuurgolven in Nederland goed zichtbaar?	27
1.7 Waar haal je betrouwbare informatie?	28
2 Financiële markten	31
2.1 Wat heeft het publiek te maken met financiële markten?	32
2.2 Wat zijn belangrijke kenmerken van markten voor spaarders en leners?	34
2.3 Wat zijn belangrijke kenmerken van markten voor beleggers?	38
2.4 Hoe geef je je doelgroep inzicht in aspecten van indirect beleggen?	46
2.5 Wat is de invloed van de effectenbeurs op de economie?	49
2.6 Wat zijn belangrijke kenmerken van de valutamarkt?	50
2.7 Hoe maak je berichtgeving over financiële markten waardevoller voor je publiek?	55
3 Overheidsfinanciën – de lagere overheid	57
3.1 Waaruit bestaan de lagere overheden?	58
3.2 Wat is de invloed van de gemeentefinanciën op de economie?	59
3.3 Hoe krijg je zicht op de financiën van de gemeenten?	62
3.4 Is de informatie over de gemeentefinanciën betrouwbaar?	64
3.5 Wat kun je als journalist met informatie over de gemeentefinanciën?	66

4	Overheidsfinanciën – het Rijk	69
4.1	Wat is de invloed van de financiën van het Rijk op onze economie?	69
4.2	Hoe krijg je zicht op de grote lijn van de financiën van het Rijk?	74
4.3	Hoe krijg je in de praktijk zicht op de financiën van het Rijk?	77
4.4	Hoe betrouwbaar is de informatie over de rijksfinanciën?	78
4.5	Wat kun je als journalist met informatie over de rijksfinanciën?	79
5	Overheidsfinanciën – de sociale zekerheid	85
5.1	Hoe kun je zicht krijgen op de Nederlandse sociale zekerheid?	85
5.2	Hoe maak je de berichtgeving waardevoller voor de ontvangers van de sociale zekerheid?	89
5.3	Hoe maak je de berichtgeving waardevoller voor de betalers aan de sociale zekerheid?	93
6	Arbeidsmarkt	97
6.1	Wat maakt de arbeidsmarkt een bijzondere markt?	97
6.2	Wie brengen vraag en aanbod betrouwbaar in beeld en hoe?	101
6.3	Wat kan de journalist met loonontwikkelingen?	103
6.4	Wat kan de journalist met het onderwerp ‘werkloosheid’?	109
7	Informatie uit jaarverslagen	115
7.1	Hoe kom je aan een jaarverslag?	116
7.2	Wat moet er in een jaarverslag staan?	118
7.3	Hoe betrouwbaar is informatie uit een jaarverslag?	120
7.4	Wat staat er op een balans en wat kan de journalist daarmee?	125
7.5	Wat staat er op een winst- en verliesrekening en wat kan de journalist daarmee?	130
7.6	Wat staat er op een kasstroomoverzicht en wat kan de journalist daarmee?	133
7.7	Wat kan ik met financiële kengetallen?	135
8	Bedrijf en omgeving	139
8.1	Hoe krijg je zicht op het Nederlandse bedrijfsleven?	139
8.2	Hoe krijg je zicht op de dynamiek in het bedrijfsleven?	144
8.3	Hoe krijg je zicht op de dynamiek tussen bedrijf en omgeving?	150

9	Marktwerking	157
9.1	Wat zijn de basisprincipes achter het begrip 'marktwerking'?	158
9.2	Wat is de basistheorie van marktwerking?	158
9.3	Wat kan de journalist van tegenwoordig hiermee?	160
9.4	Wanneer werken markten niet, of niet perfect?	162
9.5	Welke rol kan de overheid vervullen bij marktwerking?	165
10	Nederland in de wereld	171
10.1	Welke landen zijn de belangrijkste handelspartners van Nederland?	171
10.2	Hoe registreer je het verkeer met het buitenland?	174
10.3	Wat is het belang van Europese samenwerking voor een inwoner van Nederland?	177
10.4	Hoe ziet de Europese begroting eruit?	180
10.5	Wat zijn de belangrijkste Europese instanties?	182
10.6	Welke internationale organisaties dragen bij aan soepel verloop wereldhandel en betalingsverkeer?	183
11	Ethiek en economie	189
11.1	Weer Adam Smith?	189
11.2	Wat is ethiek?	190
11.3	Ethische dilemma's in de journalistiek: wat heeft jouw publiek eraan?	197
	Literatuur	201
	Register	207
	Over de auteurs	211

Inleiding

Economie gaat over mensen. Dat zou je niet altijd denken als je publicaties van het Centraal Planbureau en het Internationaal Monetair Fonds leest. In die rapporten gaat het over het bruto binnenlands product, totale consumptie, schuldquote, arbeidsproductiviteit, et cetera. En toch hebben deze begrippen betrekking op het dagelijks leven van alle Nederlanders. De missie van de journalist is om deze begrippen te vertalen voor een groot publiek.

Voor wie is dit boek?

Economie in het nieuws is in de eerste plaats geschreven voor eerstejaarsstudenten van journalistieke opleidingen. Het levert ze de elementaire kennis van de economie. Maar deze derde, geheel herziene, druk is ook geschikt voor professionals die al werkzaam zijn als nieuwsredacteur, voor om- en bijscholing of als naslagwerk, en voor de geïnteresseerde mediaconsument.

Voor het oplossen van hedendaagse en toekomstige maatschappelijke vraagstukken is de bijdrage van de economie belangrijker dan ooit. Binnen de economie draait het om een goede samenwerking, zodat we meer met minder kunnen doen. Daarbij gaat het er steeds om een goede balans te vinden tussen uiteenlopende belangen. Economie helpt bij het begrijpen van dit principe, bij het analyseren waarom dit soms fout gaat en bij het zoeken naar een betere balans.

Dit boek richt zich tot een publiek dat bereid is na te denken en een beroep wil doen op de rede. 'In een tijd dat allerlei irrationele verschijnselen weer de kop opsteken en vaak op modieus applaus kunnen rekenen, menen wij hiermee een functie te verrichten die nog zin heeft', aldus de beginselen van *NRC Handelsblad* vastgelegd in het eerste commentaar, verschenen op 1 oktober 1970 (*NRC*, 2010). Een visie die een halve eeuw later nog niet aan kracht heeft ingeboet.

Welke onderwerpen komen aan bod?

Omdat dit boek geschreven is vanuit het perspectief van de journalist, is de inhoud divers. Niet alleen macro-economische onderwerpen als inflatie en economische groei passeren de revue, maar ook de ontwikkelingen binnen bedrijfstakken en gemeentefinanciën worden beschreven. Het uitgangspunt is steeds het praktische nut voor een redacteur. Het accent ligt op de Nederlandse economie. In het voorlaatste hoofdstuk wordt ingegaan op de positie van Nederland in de wereldeconomie. Het boek sluit af met observaties over ethiek en economie.

Opzet van het boek

- Je kunt de hoofdstukken van dit boek in willekeurige volgorde lezen. Van elk onderwerp komen de basisbeginselen aan bod, voor zover ze belangrijk zijn voor de uitoefening van journalistieke werkzaamheden.
- Omdat een journalist van nature vragenderwijs werkt, zijn de paragrafen in een hoofdstuk telkens opgehangen aan vragen. In het stellen en beantwoorden van deze vragen maak je belangrijke stappen op het pad naar publieksgerichte journalistiek.
- Kaders in de tekst geven specifieke voorbeelden en aandachtspunten voor de journalist.

Website bij het boek

Op de website www.economieinhetnieuws.nl staat een samenvattende powerpointpresentatie van elk hoofdstuk uit het boek. Daarin vind je de antwoorden op de vragen van de paragrafen, gekoppeld aan aandachtspunten voor de journalist. Op de website staat ook een lijst van alle economische begrippen die in het boek aan de orde komen. Ook van de begrippen die soms wat terloops aan bod komen in de hoofdtekst, vind je hier concrete definities. Daarnaast bevat de website per hoofdstuk, naast tips voor diegenen die meer willen lezen, kijken of luisteren, ook opdrachten en praktijkvoorbeelden. Ook de aangehaalde literatuur is op de website terug te vinden.

Een boek wordt op een gegeven moment gedrukt en gepubliceerd. Na publicatie vinden er gebeurtenissen plaats die nopen tot een aanpassing. Om niet te hoeven wachten op een volgende druk van *Economie in het nieuws*, zullen op de website updates worden gepubliceerd die gerelateerd zijn aan het boek.

In het boek tref je regelmatig verwijzingen naar deze website aan. De verwijzingen naar de website zijn in het boek in de marge aangeduid met een website-icoontje.

Woord van dank

Om te beginnen dank ik Paul van der Cingel, die tekende voor de eerste en tweede druk van dit boek. Deze derde druk bouwt voort op zijn methodiek en is geactualiseerd en aangevuld. Hierbij was de hulp van Eva Banning zeer welkom, die het bestaande manuscript bewerkte en de bijbehorende website in de steigers zette. Daarnaast nog mijn bijzondere dank aan Jeroen Heuts (Hogeschool Utrecht), Ruurd Ubels (Christelijke Hogeschool Ede) en Ferry Haan (Hogeschool van Amsterdam) voor hun waardevolle opmerkingen over opzet en manuscript.

De actualisering van *Economie in het nieuws* is mogelijk gemaakt door de Stichting Innovatie Economie Onderwijs (SIEO). De laatste decennia heeft de economische wetenschap zich sterk ontwikkeld, onder andere door inzichten uit de psychologie en de biologie. Vanuit deze nieuwe inzichten kunnen het inlevingsvermogen en de dienstbaarheid van mensen toenemen, met een betere samenwerking tussen mensen en een sterkere economie als gevolg.

SIEO wil het economieonderwijs op middelbare scholen verbeteren door nieuwe wetenschappelijke inzichten in het vak economie te verwerken. De kern daarbij is dat economie niet alleen over geld gaat, maar met name ook over menselijke relaties. Kiezen, samenwerken en verdelen staan daarbij centraal. Voor dit boek is dankbaar gebruikgemaakt van de nieuwe, door het SIEO ontwikkelde, methode Mens & Economie. Zie www.sieo.nl voor meer informatie over de activiteiten van de stichting.

Cees Banning
Castricum, januari 2021

Economische groei

1

‘BBP schiet tekort, maar de alternatieven ook’
‘Hoge staatsschuld is goed voor economie’
‘CPB: snelle bevolkingsgroei jaagt economie aan’
‘Moeten we straks betalen om te kunnen sparen?’
‘Grootste economische krimp ooit door corona’

De hierboven geciteerde koppen uit de media (dagblad, internet en tv) gaan allemaal over hetzelfde: de economische groei van een land.

Wat kom je tegen in dit hoofdstuk?

De journalist is gebaat bij een antwoord op de volgende vragen:

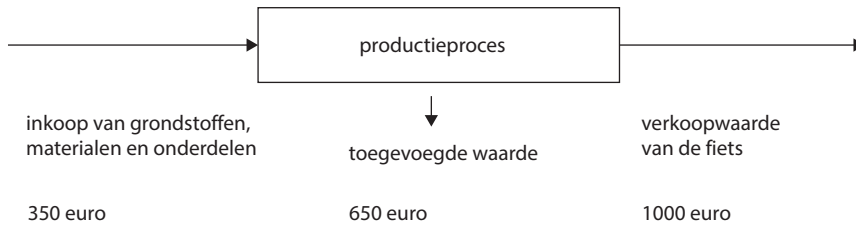
1. Hoe kun je zichtbaar maken dat de economie van een land groeit?
2. Wat is inflatie?
3. Waarom wordt economische groei gezien als iets positiefs?
4. Heeft economische groei ook een keerzijde?
5. Waarom wisselen tijden van snelle en langzame groei elkaar af?
6. Zijn conjunctuurgolven in Nederland goed zichtbaar?
7. Waar haal je betrouwbare informatie?

1.1 Hoe kun je zichtbaar maken dat de economie van een land groeit?

Als de internationale economie een competitie is, hoe scoort Nederland dan? Het begrip bruto binnenlands product (bbp) kan helpen om dat te meten. Het bbp geeft de economische prestaties van een land weer in materiële en financiële zin. Als je de economische prestaties van Nederland deelt door het aantal inwoners dan staat Nederland volgens het Internationaal Monetair Fonds op de twaalfde plaats; op nummer één staat de oliestaat Qatar. Kijk je alleen naar de Europese Unie dan staat Nederland op de derde plaats. Alleen in Luxemburg en Ierland ligt het bbp per hoofd van de bevolking hoger.

Het bbp is een uitvinding van de Amerikaanse econoom Simon Kuznets. Hij gebruikte het bbp om het economisch herstel te meten van de Grote Depressie (1929-1939), die in Amerika begon maar wereldwijd voelbaar was. Met het bbp kun je landen vergelijken, maar ook perioden.

Economen stellen dat bij economische groei het maken van producten centraal staat. Je begint dus met het bepalen van de waarde van de totale productie in een land, dus alles wat er in een bepaalde periode aan goederen (tastbare producten) en diensten (niet-tastbare producten) is gemaakt. De waarde die wordt geteld, is niet de verkoopwaarde maar alleen de toegevoegde waarde. In figuur 1.1 zie je wat dat is.

Figuur 1.1 Toegevoegde waarde in een fietsenfabriek

Een fiets komt uit de fabriek met een waarde van 1000 euro. Die verkoopwaarde telt mee in de omzet van het bedrijf. De fabrikant kocht voor 350 euro goederen en diensten in van andere producenten. Het verschil is de waarde die in de fabriek wordt toegevoegd, dus 650 euro. Deze manier van meten voorkomt dubbelstellingen. Een fietsband, bijvoorbeeld, zou anders twee keer worden meegeteld: een keer als hij de Vredestein-fabriek verlaat en nog een keer als hij (als onderdeel van een fiets) de Batavus-fabriek verlaat. In de berichtgeving is het onderscheid tussen de omzet en de toegevoegde waarde soms vaag. Sectoren en bedrijfstakken die hun belang in de economie willen benadrukken, komen snel in de verleiding om uit te gaan van de omzet. En dan blijkt de economische betekenis van bijvoorbeeld voetbal ineens groot te zijn (zie onderstaand kader).

Voorbeeld

Dit draagt het voetbal bij aan de Nederlandse economie

De economische waarde van voetbal bedraagt 2,18 miljard euro. Dat is 0,34 procent van het bruto binnenlands product. Dit hebben accountants van PwC berekend in het onderzoek *De Kracht van Voetbal*, dat de KNVB donderdag heeft gepresenteerd.

Het onderzoek is verricht op initiatief van de KNVB, de eredivisie, de eerste divisie en de stichting Meer dan Voetbal. Het maakt volgens de bond voor het eerst de economische en maatschappelijke betekenis van voetbal inzichtelijk.

'Voetbal vormt het grootste sociale netwerk van ons land. Het draagt bij aan de maatschappelijke thema's vorming, gezondheid en verbinding', aldus de bond in een persbericht.

Bron: www.businessinsider.nl, 22 januari 2015

Stel je nu eens voor dat de verkoopprijzen van fietsen stijgen. De toegevoegde waarde van de Batavus-fabriek stijgt dan ook, kijk maar in figuur 1.1. En daarmee het bbp. Maar bij economische groei gaat het niet om deze prijsstijging. Als we heel precies zijn, is economische groei enkel de groei van het bbp die is veroorzaakt door een stijging van het aantal (in jargon: het volume) goederen of diensten. Dus: alleen als er meer fietsen zijn gemaakt, kun je spreken van reële groei van het bbp.

Voorbeeld**Gross domestic product**

De toegevoegde waarde van de totale productie in een land heet dus het bruto binnenlands product (bbp). Het woord 'binnenlands' in bbp houdt in dat geteld is wat er op eigen grondgebied, dus bijvoorbeeld *in Nederland*, is gemaakt. Ook het begrip *bruto nationaal product (bnp)* wordt wel gebruikt, als maatstaf voor de productie *door Nederlanders*. Het is een kwestie van definitie, maar het bbp (in het Engels: *gross domestic product*) wordt internationaal het meest gebruikt. In je rol als journalist is het goed om daarbij aan te sluiten.

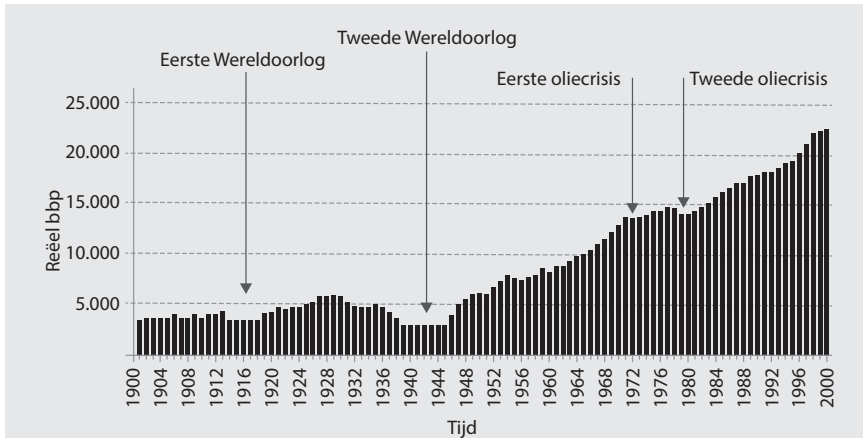
Het bbp van Nederland bedroeg in 2019 ongeveer 812 miljard euro, een gigantisch bedrag. Zo'n bedrag kun je toegankelijk maken voor jouw doelgroep door:

- te delen door het aantal inwoners van een land. Bijvoorbeeld: Het bbp per hoofd van de bevolking in Nederland was 46.990 euro in 2019;
- overzicht te geven. Dat kan op twee manieren:
  1. vergelijken met andere landen ('hier versus daar'). Zo was het bbp van Nederland in 2019, gemeten naar omvang, de zesde economie van Europa (de derde binnen de Europese Unie);
  2. vergelijken met het verleden ('toen versus nu'). Je bericht dan niet over het *niveau* van het bbp maar over de *verandering* daarvan. En dat is nu precies die economische groei. Je zou dan bijvoorbeeld kunnen schrijven: 'De omvang van de Nederlandse economie, afgemeten aan het bbp, groeide in 2019 met 1,8 procent. Dat was minder dan in voorafgaande jaren. In 2018 bedroeg de economische groei bijvoorbeeld 2,6 procent.'

Voorbeeld**Van kaas tot hightechmachines**

In Nederland worden iedere dag veel producten en diensten geproduceerd. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) telt alle toegevoegde waarde van bedrijven en overheden bij elkaar op en komen daarmee tot het bbp van Nederland. Je kunt de groei van de economie in een bepaald jaar vergelijken met andere jaren, en met andere landen. In figuur 1.2 zie je de ontwikkeling van het bbp in de periode 1900-2000.

Figuur 1.2 De ontwikkeling van het bbp van de Nederlandse economie in de twintigste eeuw (bron: SIEO Mens & Economie, structuur en conjunctuur)

In de eerste helft van de twintigste eeuw was er bijna geen economische groei. Tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) en de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) was er zelfs sprake van een negatieve groei; het bbp was fors lager in vergelijking met de voorgaande jaren. Pas ver na 1945 gaat het bbp per hoofd van de bevolking weer fors omhoog. Vooral tussen 1960 en 1973 zie je een sterke stijging.

Nominaal en reël bbp

Het bbp is internationaal gezien de meest gebruikte maatstaf om de prestaties van een economie te meten. Het bbp kan op verschillende manieren worden berekend:

- via de objectieve methode – de productie, oftewel de som van de toegevoegde waarden van bedrijven en overheid;
- via de subjectieve methode – de inkomens, daarbij kijk je naar de beloning van de vier productiefactoren: arbeid (loon), kapitaal (rente), natuur (pacht) en ondernemerschap (winst of verlies);
- via de bestedingen – wat wordt er uitgegeven aan consumptie, investeringen, overheidsbestedingen en in het buitenland.

De toename van de waarde van het bbp kan worden gecorrigeerd voor de stijging van het algemeen prijsniveau (inflatie). De uitkomst hiervan noemen we *volumegroei* en wordt gebruikt als indicatie van de reële toename van de materiële welvaart, oftewel: de economische groei.

We kunnen dus een onderscheid maken tussen het *nominale* bbp en het *reële* bbp. Een stijging van het bbp wordt veroorzaakt door een hogere productie en/of hogere prijzen. In het nominale bbp zijn beide verwerkt: hoeveelheid én prijs. Het nominale bbp kun je dan ook beschouwen als 'het geldbedrag' van het bbp.

Economie gaat over mensen. Dat zou je altijd niet denken als je de publicaties van het Centraal Planbureau en De Nederlandsche Bank leest. In die rapporten gaat het over bruto binnenlands product, totale consumptie, spaarquota of arbeidsproductiviteit. Dit boek helpt journalisten om deze begrippen te vertalen voor hun lezers en kijkers.

Verschillende economische aspecten komen aan bod: economische groei, inflatie overheidsfinanciën, de Europese Unie en actuele ontwikkelingen in uiteenlopende bedrijfstakken. Steeds is het uitgangspunt het praktische nut voor de journalist of correspondent die de vertaalslag moet maken voor de mediaconsument. Theorie wordt voortdurend ondersteund door praktijkvoorbeelden.

Deze derde, geheel herziene druk biedt actuele, elementaire kennis van de economie, en is uitgebreid met duurzame economie, Nederland in de wereld en ethische dilemma's. Op de website bij het boek www.economieinhetnieuws.nl zijn casuïstiek, opdrachten en verdieping te vinden.

Economie in het nieuws is bestemd voor journalisten in opleiding, maar is zeker ook interessant voor alle professionals in de media die hun economische kennis op peil willen houden.

Cees Banning is docent economie, freelance journalist en auteur van *Cornelis Lely. Ingenieur van het nieuwe Nederland* (2018).

Paul van der Cingel is econoom en geeft economische trainingen aan journalisten, met Research voor de Regio. Daarnaast is hij verbonden aan de Hogeschool Windesheim in Zwolle.

SIEO

Stichting Innovatie
Economie-Onderwijs

www.economieinhetnieuws.nl
www.boomhogeronderwijs.nl

9 789024 436101 >

